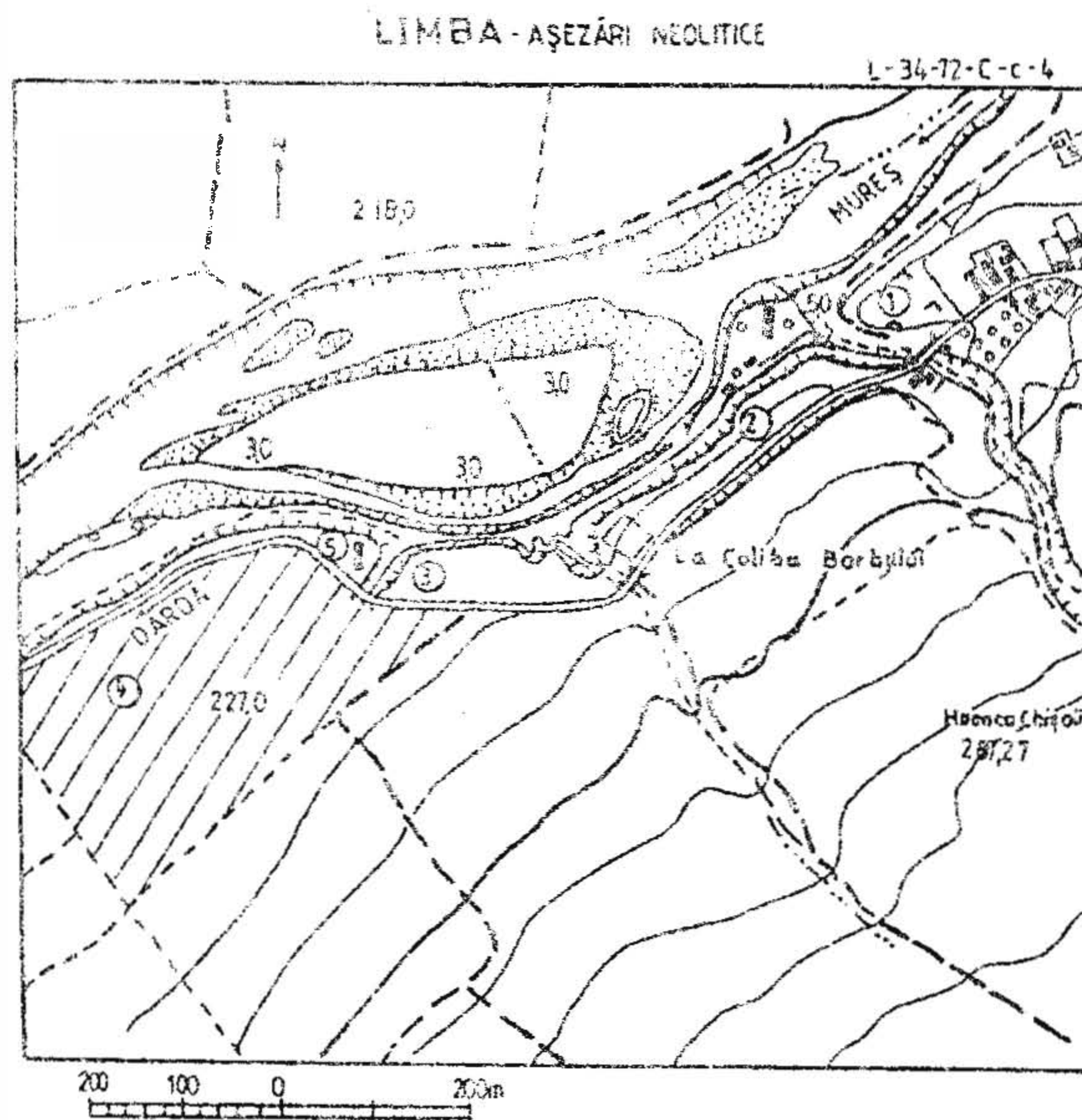

CONTRIBUȚII LA CUNOȘTEREA VIETII SPIRITUALE A COMUNITĂȚILOR NEOLITICE. UN VAS CULTIC DESCOPERIT LA LIMBA-ȘESU ORZII

Localitatea Limba (Dumbrava¹), sat aparținător comunei Ciugud (jud. Alba), este localizat în sud-vestul Depresiunii Transilvaniei, în imediata apropiere a culoarului cu aspect de defileu, pe care Mureșul îl realizează între Carpații Meridionali (la sud) și Carpații Occidentali (la nord), culoar ce face legătura între depresiunea amintită și Banat (culoarul Vințu de Jos-Deva-Zam).

Pentru o mai clară localizare, menționăm amplasarea acesteia în vest-sud-vestul Podișului Secașelor și estul Munților Metaliferi și ai Trascăului, pe malul stâng al cursului mijlociu al Mureșului, în colțul nord-estic al triunghiului depresionar delimitat de localitățile Alba Iulia, Sebeș și Vințu de Jos.

Stațiunea arheologică cuprinsă în hotarul acestei localități - ce se întinde, pe satului spre vest, până la limita cu hotarul satului Gârda de Jos - se află la aproximativ 3 km sud - sud-est distanță, în linie dreaptă, de orașul Alba Iulia, și la 2 km în amonte de vărsarea râului Sebeș în Mureș.

- 1 - „In Coasta”
- 2 - „Vârur”
- 3 - „Vârario”
- 4 - „Șesul Orzii”
- 5 - „Bardane”

Fig. 1

Cursul Mureșului a constituit, încă din preistorie, când, cu certitudine, se prezenta ca un adevărat *bulevard*, o cale de acces în și dinspre Transilvania, valea sa largă și ușor accesibilă oferind condiții

¹ Deși localitatea figurează în *Repertoriul arheologic al județului Alba* sub denumirea Dumbrava, comuna Ciugud, comună aparținătoare de orașul Alba Iulia (*Rep. Alba* 1995), după o documentare și informare temeinică "la zi" (!), am aflat că ea a revenit la vechea denumire, Limba, și aparține comunei Ciugud.

Stațiunea neolitică asupra căreia se îndreaptă atenția noastră, este situată pe o terasă inferioară a Mureșului (terasa I), mai exact în zona exterioară a unui cot activ al acestuia - mărginită la est de Pârâul Școalei și de Pârâul Ghișoilor, fiind străbătută de la est la vest de drumul județean Limba - Oarda, iar în față, privind spre nord, având un fost grind, numit cândva *Prundul Popii Bitea* (fig. 1) (situație existentă în anii '40; vezi în acest sens BERCIU, BERCIU 1949, 19, și fig 14). Zona a fost, și este, cunoscută sub numele generice de *Vărar* și *Bordane* (RepAlba 1995, 85). Terasa are o poziție dominantă față de albia Mureșului, ea ridicându-se deasupra acesteia cu aproximativ 10 m. Există, în imediata apropiere, locuri accesibile spre râu. O vedere largă, semicirculară se deschide de pe terasa stațiunii neolitice către Alba Iulia și munții dinspre nord, departe în jos și în sus, pe domoala vale a Mureșului (BERCIU, BERCIU 1949, 18).

Săpăturile efectuate în anul 1996, sub coordonarea prof. univ. dr. I. Paul, de către asist. univ. M. Ciută și un grup de studenți ai Universității din Alba Iulia, au abordat zona cunoscută sub toponimul de *Șesu Orzii* (PAUL, CIUTĂ 1997, 2). Pentru a se urmări extensiunea așezării în acea zonă, au fost executate trei secțiuni, devenite ulterior - prin deschiderea unor casete adiacente - suprafețe de câte 6x6 m, încadrate în caroiajul stabilit anterior. În cuprinsul primelor două suprafețe (S_{IV/1996} și S_{V/1996}), au fost surprinse și dezvelite două locuințe de suprafață ce suprapuneau parțial un nivel de bordeie ce atinge în zona acestora o adâncime de 2,30 m (PAUL, CIUTĂ 1997, 3).

Vasul de tip amforă, aflat în atenția noastră², a fost descoperit în secțiunea, devenită ulterior suprafață, notată S_{IV}. Secțiunea, având orientarea nord-sud (6x2 m), a fost realizată în punctul numit *Șesu Orzii*, în scopul surprinderii, pe orizontală, a așezărilor (locuirilor) preistorice surprinse în campania anterioară (PAUL, CIUTĂ 1997, 2).

La o adâncime de aproximativ 60 cm, imediat sub nivelul arabil, în caroul 2 al acestei secțiuni, a început să se contureze o aglomerare de ceramică, pietre și material osteologic. Bănuindu-se existența în acest loc a unei locuințe de suprafață, ale cărei dimensiuni depășeau lățimea secțiunii, au fost deschise două casete adiacente (C1 și C2), în scopul dezvelirii ei integrale. Locuința astfel relevată, prin executarea casetelor, s-a dovedit a fi incomplet dezvelită, ea continuându-se dincolo de marginile de nord, sud și est ale suprafeței săpate.

Numită L_{I/1996}, locuința se prezenta sub forma unei aglomerări de material ceramic, pietre, materiale osteologice și litice (râșnițe). Forma ei, cel mai probabil, pare să fi fost rectangulară.

Important de precizat este faptul că în zona vestică a locuinței s-a conturat o prelungire de formă relativ semicirculară, ca un fel de anexă a acesteia și care a fost denumită de către descoperitori, deși impropriu, datorită formei sale, *absidă* (PAUL, CIUTĂ 1997, 3).

Fragmentele ceramice ce compun vasul de tip amforă cu capac au fost descoperite în partea vestică a locuinței, în așa-numita *absidă*, iar la mică distanță de locul unde a apărut vasul-amforă, s-a descoperit și capacul acestuia. Starea *in situ* a fragmentelor ceramice ale vasului nostru, aflate grupate pe o mică arie de împrăștiere, ne face să credem că este posibil ca acesta să fi fost spart pe loc, fărâmițarea ulterioară, mai accentuată, fiind provocată de lucrările agricole intensive desfășurate în această zonă³.

Vasele de cult, în cadrul căreia categorii intră și vasele-capac, au redată, în marea majoritate a cazurilor, în partea superioară o figurină. Sunt redată realist, dar și cu tendințe de stilizare, cu urechile sub formă de proeminențe pe părțile laterale ale capacului. Nasul este, în fazele clasice (B₁), redat scurt, pentru ca mai târziu să fie mult alungit. Ochii sunt executați fie în tehnica inciziei, fie prin modelarea plastică a globului ocular, și mai apoi subliniat prin incizii (DRAȘOVEAN 1996, 65). Asemenea vase-capac au fost descoperite și în Transilvania, la Turdaș, Lumea Nouă și Limba (DRAȘOVEAN 1996, 66).

Pe baza observațiilor stratigrafice, iar acolo unde acestea lipsesc, prin metoda comparativ-stratigrafică, acestei perioade, în zona Banatului, îi pot fi atribuite nivelele de la Balta Sărată I, II, Parța I, Zorlenț I, 6, 5, Ornița, Ohaba-Mâtnic și Timișoara (LAZAROVICI 1979, 117). Cele mai timpurii materiale sunt cele de Balta Sărată și Timișoara, iar cele mai recente sunt cele de la Ohaba-Mâtnic (LAZAROVICI 1979, 117).

²Precizăm faptul că piesele prezentate de noi ne-au fost puse la dispoziție de autorii săpăturilor, cărora le mulțumim pe această cale.

³Operațiunile de restaurare-conservare a acestei piese s-au constituit ca parte integrantă a unei lucrări de absolvire a autoarei acestor rânduri, cu titlul *Restaurarea-conservarea unui vas ceramic de tip amforă cu capac, aparținând culturii Vinča*, susținută în anul 1999.

Descrierea piesei.

Vasul de care ne ocupăm (fig. 2), se încadrează, conform unei tipologii generale a formelor, în așa-numita categorie a amforelor cu gât îngust și înalt pentru vasele-capac (LAZAROVICI 1979, 109).

Principalele caracteristici tehnice ale piesei sunt următoarele: diametrul buzei este de 10,5 cm; înălțimea probabilă a vasului este de 42 cm; diametrul maxim al vasului este de 33 cm, iar diametrul probabil al fundului vasului este de 17,5 cm. Ne limităm doar la probabilități în ceea ce privește înălțimea și diametrul fundului, deoarece avem anumite rezerve cu privire la amplasarea absolut exactă a acestuia, cu prilejul restaurării, în cadrul tectonicii vasului.

Amfora, din punct de vedere al amintitei tectonici, se prezintă sub combinarea mai multor corpuri geometrice (două) elementare. Un gât cilindric având o înălțime de 7 cm, prevăzut la jumătatea înălțimii sale cu două perforații diametral opuse (cu diametrul de aproximativ 1 cm), practicate, cel mai probabil, pentru legarea capacului care era amplasat pe buza vasului. De altfel, și capacul are prevăzute în centrul său, două perforații identice.

Urmează corpul vasului, de formă sferoid-elipsoidală, fiind ușor mai bombat în jumătatea superioară. Jumătatea inferioară se caracterizează prin aspectul mai drept (abrupt) al pereților. Către fundul vasului, acești pereți se îngroașă treptat, până la aproximativ 1,5-2 cm. În apropierea punctului de maximă bombare ce delimitează cele două jumătăți ale corpului, mai precis imediat sub acesta, se află două toarte dispuse diametral opus, de formă neregulată, aproximativ tronconice.

Fundul vasului este drept, neprofilat și masiv, având grosimi cuprinse între 2-2,5 cm.

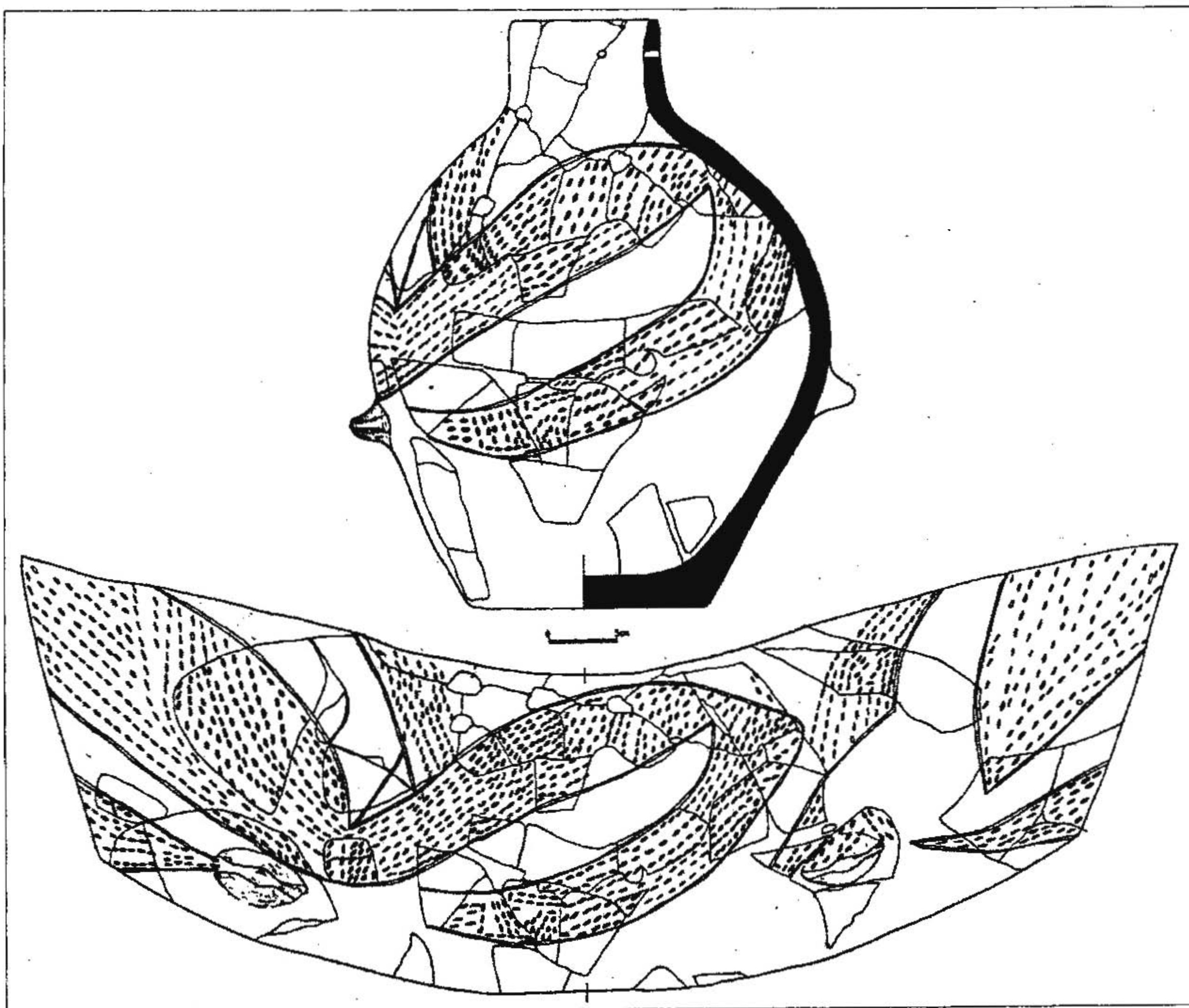

Fig. 2

Prin forma sa generală, la prima vedere ușor asimetric, vasul prezintă o oarecare instabilitate, volumul său cel mai mare fiind cuprins în partea superioară a corpului. Aceasta este însă compensată

de caracterul masiv al fundului vasului și, mai puțin, de forma relativ simetrică a acestuia, element care-i conferă un echilibru destul de solid.

Ceramica are în general un aspect poros și făinos, dovedind prezența, în anumite cantități, în structura argilei primare, a nisipului cuarțitic și a paietelor de mică. Pasta a fost bine frământată înaintea arderii, apoi acoperită cu un slip fin, urmând lustruirea, realizată cu un material dur dar fin, o uscare prealabilă fiind necesară, aceasta realizându-se la umbră.

Suprafața exterioară a vasului este în mare parte lustruită, în timp ce partea interioară este doar netezită. Operațiile de ardere au fost realizate la o temperatură relativ înaltă, care a conferit o mai bună rezistență ceramicii. Ca urmare a petelor negre ce apar pe partea inferioară a vasului, reiese că acesta a fost ars într-un cuptor unde nu s-a putut controla arderea.

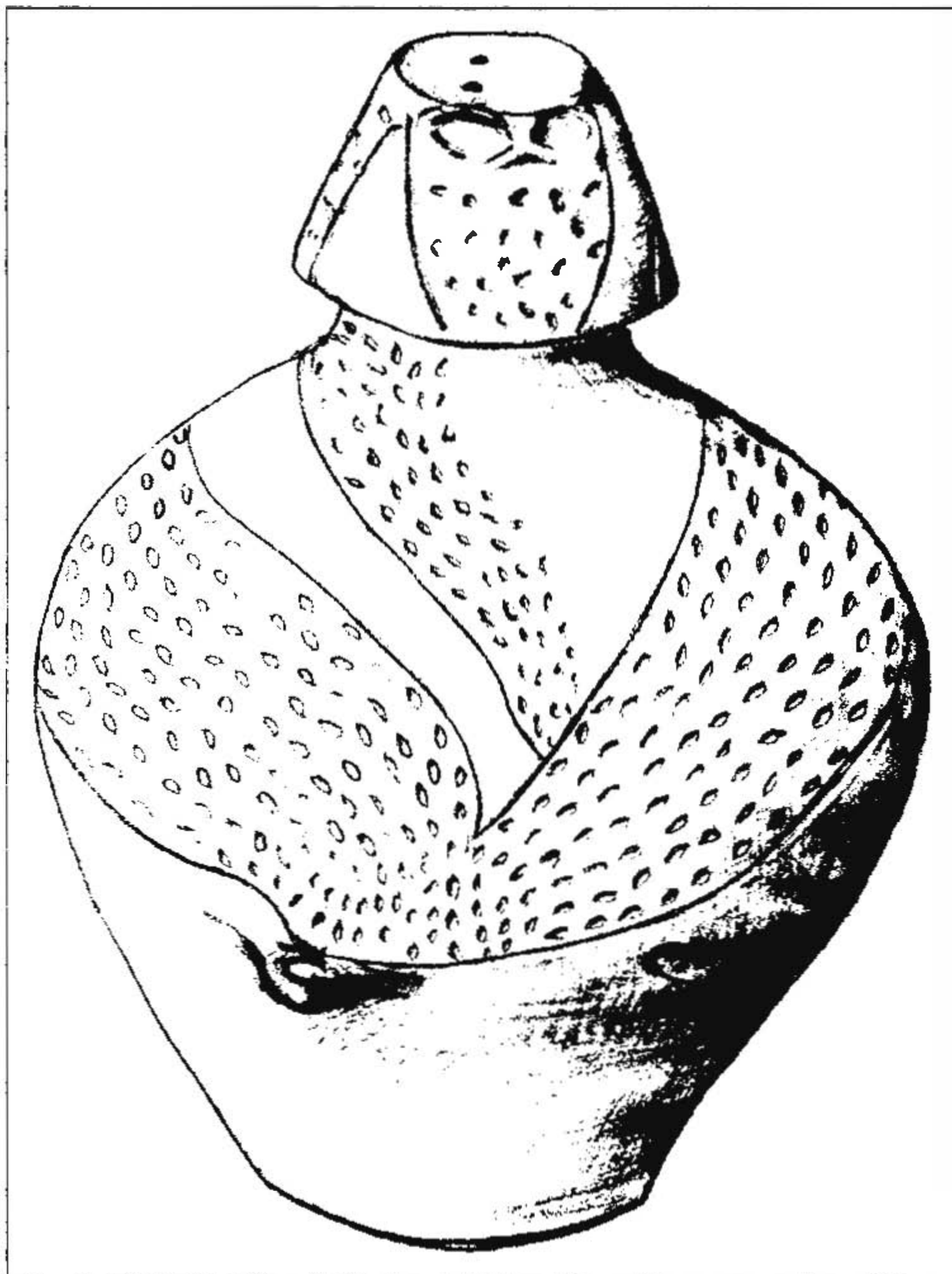

Fig. 3

Culoarea variază pe întreaga suprafață a vasului. Avem astfel de-a face cu două culori de bază, respectiv cărămiziu - majoritar, dovedind o ardere predominant oxidantă - și brun, acestea oferind o gamă deosebit de largă de nuanțe, de la cele mai deschise până la cele mai închise. Dacă în zona superioară a vasului predomină culorile cu nuanțe de la cărămiziu închis până la brun deschis, în registrul inferior culorile predominante sunt cele închise, tot în această zonă apărând și pete neregulate de culoare brun închisă către negru. Acestea sunt rezultatul unei arderi neuniforme, în locurile respective manifestându-și prezența mai sus amintitele "lovituri de foc" (*coupe de feu*), ceea ce relevă că vasul a stat în poziție normală în decursul procesului de ardere. Arderea neuniformă rezultă și din studiul zonelor de ruptură a fragmentelor ceramice, unele dovedind o ardere deplină, ce a penetrat complet, de la un capăt la altul, peretele vasului, în timp ce altele prezintă așa-numitul "biscuite", ce dovedește o ardere mai slabă, ce nu a pătruns integral pereții.

Decorul, realizat prin intermediul inciziilor paralele, în benzi, și a împunsăturilor (impresiuni ce umplu benzile incizate), se desfășoară sub forma unor benzi cu lățimi variabile, dispuse pe tot corpul vasului, cu excepția zonei din apropierea fundului. Benzile - ornament realizat prin incizare cu un obiect ascuțit - sunt dispuse, cel puțin la prima vedere, haotic pe toată suprafața superioară și mediană

a vasului, nefiind simetrice. Pe suprafața vasului se desfășoară, între benzile cu decor, și benzi lustruite ce au fost probabil realizate cu un lustruitor din piatră.

*

* *

Prin analogie cu materiale similare, descoperite în alte situri aparținătoare acestei culturi, considerăm că vasul-amforă pe care-l avem în vedere era prevăzut cu un capac de tip prosopomorf, realizat cel mai probabil, într-o manieră (pastă, ardere, degresant, decor), asemănătoare, dacă nu identică, cu cea a realizării vasului.

Oferim, astfel spre exemplu, cazul vasului de cult, neolitic, descoperit la Parța, vas aflat actualmente în colecția Muzeului Banatului din Timișoara (LAZAROVICI 1979, 103).

Considerații asupra funcționalității vasului.

Vasul supus atenției noastre pare a fi o piesă - sau chiar o componentă a unui complex - cu semnificație rituală. Este o amforă dublu boltită, prevăzută cu un capac ce prezintă o bordură evazată, care are redată, într-o manieră foarte stilizată, o imagine antropomorfizată (fig 3).

Folosim termenul de "complex", deoarece vasul-amforă nu poate fi analizat în mod separat de vasul-capac descoperit în imediata apropiere a fragmentelor *in situ*, și de restul materialelor oferite de L₁/1996.

Vasele-capac ar putea fi puse în legătură cu unele ritualuri magice, iar faptul că ele au fost descoperite numai în interiorul locuințelor, ar putea indica o eventuală legătură a lor cu ritualurile destinate protejării casei și a familiei care o locuia (RADU, RESCH, GERMAN 1974, 68).

Altă idee, destul de des vehiculată, ar fi aceea că reprezentările capacelor prosopomorfe sunt de fapt ornotomorfe, mai exact redarea unei bufnițe, ipoteză susținută și de existența unei plastici zoomorfe bogate în cultura Vinča, legată de un anumit cult al animalelor (LAZAROVICI, BĂLĂNESCU 1979, 24).

Demn de remarcat, este că nici unul din exemplarele de capace descoperite nu are redată gura, susținând aceeași idee cum că ele ar fi reprezentări ornotomorfe sau zoomorfe (RADU, RESCH, GERMAN 1974, 68).

Prezența orificiilor sau perforațiilor, de pe capace și vase, poate fi pusă în legătură cu funcționalitatea acestora, fie că aveau rol practic, fie că îndeplineau un anumit rol în ritualurile magice (LAZAROVICI, BĂLĂNESCU 1979, 20). Însă, raritatea lor, confecționarea îngrijită și alte elemente, presupune folosirea lor în practicile religioase (LAZAROVICI 1979, 105). Temele figurate ar putea reprezenta încercarea de simbolizare a divinității protectoare, aflată eventual în anumite ipostaze. De aici, probabil și varietatea impresionantă a redării detaliilor anatomice, care poate fi interpretată ca o încercare a creatorului de a depăși canoanele rigide și de a realiza forme cât mai armonioase (LAZAROVICI, BĂLĂNESCU 1979, 23).

Totuși, avându-se în vedere frecvența reprezentărilor umane de pe vase și capace, din diferitele culturi neo-eneolitice, se înclină spre ipoteza imaginii feței umane, în ciuda manierei de reprezentare schematizate și stilizate (LAZAROVICI, BĂLĂNESCU 1979, 25) și, mergându-se mai departe pe firul acestei idei, reflectarea prin plastică a raportului om - natură, în care acesta își desfășoară activitățile, a modului în care se percepea relația materialitate-spiritualitate (LUCA 1998, 51).

Structura mentală a omului neolitic era reflectată de diversitatea manifestărilor de acest tip, subliniindu-se, totodată, vizibilele înclinații spre frumos, înspre reflectarea realității prin prisma viziunii artistice (LUCA 1998, 51).

Plastica culturii Vinča, legată direct de practicile magico-religioase, era legată la rândul ei de produse similare din Peninsula Balcanică și Orientul Apropiat (DRAȘOVEAN 1996, 66).

Pornind de la ideile conform cărora "*oamenii societăților arhaice aveau tendința de a se înconjura de obiecte consacrate, încercând să trăiască cât mai mult în intimitatea sacrului*" și că "*...oamenii societăților arhaice și tradiționale confereau unor gesturi și unor acte fiziologice valoare de 'sacrament', de comuniune cu sacrul...*" (ELIADE 1992a, 16), putem admite, ca ipoteză de lucru, faptul că vasul ce face obiectul studiului nostru, piesă foarte rar întâlnită în cercetările arheologice de până acum, putea îndeplini o funcție ce avea conotații magico-religioase. Explicația acestei tendințe constă în credința că sacrul echivalează cu puterea, realitatea, perenitatea și eficacitatea. Pe această linie de gândire, este evident că pentru omul societăților arhaice, sacrul este lumea reală, iar profanul rămâne o lume pseudoreală (ELIADE 1992a, 14).

Rezultatul acestei tendințe este aglomerarea în imediata apropiere a credinciosului a unui număr cât mai mare de obiecte consacrate. Din acest motiv probabil că și comunitățile vinčiene au împodobit obiectele cu utilitate religioasă sau practică, cu imagini mai mult sau mai puțin stilizate ale divinităților pe care le adorau. Omul lua cunoștință de sacru, pentru că acesta se manifesta ca fiind ceva cu totul diferit față de profan (ELIADE 1992a, 13). Astfel, între cea mai elementară hierofanie, de exemplu, manifestarea sacrului într-un obiect oarecare, a ceva "total diferit" (*Ganz andere*), în obiecte care făceau parte integrantă din lumea lor, naturală și profană, nu mai era vorba de venerarea obiectului în sine, ci pentru că erau hierofanii, pentru că *arătau* ceva, ce nu mai era nici piatră, nici arbore, nici obiectul respectiv (aici vasul ceramic), ci sacrul care se manifesta (ELIADE 1992a, 12-13; 1994, 105).

În cazul nostru, vasul împreună cu capacul și conținutul său, cu toate conotațiile sale rituale, era legat direct de agricultură și de diversele practici ale acesteia.

Dimensiunea sa, apropiindu-se de cea a vaselor de provizii, presupune folosirea în scopul păstrării cerealelor, sau a unor **loturi speciale** de cereale (MONAH 1997, 157). Deoarece majoritatea vaselor cu aplicații în relief antropomorfe făceau parte din categoria vaselor speciale de provizii, se poate presupune că acestea erau utilizate și la depozitarea cerealelor, în special a semințelor (MONAH 1997, 187), iar personajele reprezentate sau redată pe vase, majoritar feminine, aveau rolul de a transmite cerealelor sau diverselor conținute din vase, forța lor fertilizatoare (MONAH 1997, 108). Descoperirea, în diferite cazuri, a unor mici cantități de cereale carbonizate, în interiorul vaselor, ar putea fi un semn al unor ceremonii rituale (MONAH 1997, 161).

Prima și, poate, cea mai importantă urmare a descoperirii agriculturii a avut ca rezultat o *solidaritate mistică între om și vegetație* (ELIADE 1991, 49). De aici înainte se constată o proliferare crescândă a cultelor agrare.

Se presupune că agricultura a fost o descoperire feminină. Femeia, observând și studiind fenomenul natural de însămânțare și germinare a plantelor, va încerca în chip artificial repetarea lui (ELIADE 1992b, 244). De acum, femeia și sacralitatea feminină vor fi ridicate la rangul de primă putere și, deoarece femeile au avut un rol principal în cultivarea plantelor, ele vor deveni stăpânele câmpurilor cultivate (ELIADE 1991, 49). Prin urmare, femeile devin responsabile de belșugul recoltelor, căci doar ele cunoșteau *misterul creației* (ELIADE 1991, 50). Este vorba de un mister religios, pentru că governa originea vieții (= hrana) și moartea. Glia va fi asimilată și/sau asociată femeii, iar mai târziu, după descoperirea plugului, munca agrară va fi asimilată actului sexual (ELIADE 1991, 51). Sacralitatea vieții sexuale, în primul rând sacralitatea feminină, se confunda cu enigma miraculoasă a creației (ELIADE 1991, 52), prelevând în epocă. O solidaritate recunoscută între fecunditatea gliei și fecunditatea femeii va constitui una din trăsăturile de seamă ale societăților agricole (ELIADE 1992b, 243). Pe de altă parte, femeia și-a dobândit prestigiul de a putea **influența** fertilitatea și de a o putea **distribui** (ELIADE 1992b, 244). Se considera că între femeie și semințe se presimte o afinitate naturală, deoarece, asemenea femeii, și semințele sunt în stare gravidă, rezultând de aici, probabil, și numărul foarte mare de ritualuri și credințe agrare, solidare între femeie și agricultură. De altfel agricultura, prin excelență, era considerată o tehnică a fertilității, a vieții care se reproduce multiplicându-se (ELIADE 1992b, 322).

Sămânța, purtătoare a însemnului de perpetuare a vieții, matrice esențială a ideii de perpetuare, de dăinuire, trebuia pusă spre păstrare în decursul iernii, când ea *hiberna* într-o stare pregerminativă - stare asociată de multe ori cu fătul din pântecul mamei - în vase ce trebuiau să îndeplinească multiple caracteristici ale gravidității. Păstrarea semințelor se făcea în vase pântecoase, care erau considerate o variantă stilizată a femeii, realizându-se totodată aceea conexiune și asimilare a pântecului femeii cu pântecul vasului ce *purta* semințele (MONAH, 199, 206).

Relevând misterul regenerării vegetației, agricultura pentru omul primitiv - ca și orice altă activitate esențială - nu mai era o simplă tehnică profană, ci devenea un rit, pentru că presupunea și o serie de ceremonii menite să promoveze creșterea cerealelor și să justifice gestul agricultorului (ELIADE 1992b, 308). Intervenind direct în ceremonialul și tehnica agricolă, omul nu mai este exterior vieții vegetale și sacramentului vegetației, el participând acum la ele, manipulându-le, implorându-le (ELIADE 1992b, 307).

Cerealicultura își are începuturile în Orientul Apropiat, de unde s-a difuzat spre diverse azimuturi, printre care și Peninsula Balcanică și teritoriul României (MONAH 1997, 215). Culturile

Starčevo-Criș și Vinča au fost principalele transmițătoare ale structurilor religioase orientale (MONAH 1997, 213).

Practicarea diferitelor ritualuri agrare, la comunitățile neolitice vinčiene, duce la ipoteza posibilității existenței ideii de transsubstanțializare (MONAH 1997, 206). Apariția ideii de transsubstanțiere putea fi determinată, între altele, de existența mitului autosacrificiului sau tendinței de substituție (MONAH 1997, 207). Se obișnuia în acea perioadă practicarea de sacrificii omenesti, și astfel, oameni ce întruchipau spiritul grâului și-au îndurat moartea în această calitate (CHILDE 1967, 73), asigurându-se, potrivit principiilor magiei simpatetice, alimentarea recoltelor cu elemente indispensabile dezvoltării lor (FRASER 1980, 63-64).

Referitor la obiceiul substituției, putem afirma că avem, în cazul nostru, ipostaza zeității gravidității substituie vasului ceramic "pântecos", cu reprezentarea antropomorfă feminină, ce avea rolul de a asigura fecunditatea gliei și femeilor, fiind în egală măsură și protectoarea lor (MONAH 1997, 207). Ca puncte de plecare a scenariilor ceremoniale agrare și ca centre de energie sacră, erau considerate în acea perioadă: femeia, fertilitatea, sexualitatea și nuditatea (ELIADE 1992b, 309). Practicarea de ritualuri orgiastice era specifică comunităților de agricultori, aplicându-se o magie erotico-agrară (MONAH 1997, 214). Astfel, nuditatea își avea rolul ei în muncile agricole, cu atât mai mult hierogamia și chiar orgia colectivă, toate acestea având consecințe pozitive pentru fecunditatea vegetală (ELIADE 1992b, 309).

Funcția magică a vaselor cu față umană era evidentă pentru aceștia. Reprezentarea chipului zeiței asigura protecția și sacraliza conținutul recipientului (MONAH 1997, 158). Ocupându-se de rolul utilizării recipientelor cu față umană, cercetătorul A. László a presupus utilizarea acestora mai ales în cadrul libațiilor, însă ipoteza cea mai veridică, ținând seama și de dimensiunea vaselor, nu exclude folosirea acestora și la manevrarea rituală a cerealelor (MONAH 1997, 158). Analogii avem în Grecia arhaică, unde morții, ca și cerealele de altfel, erau puși în oale de lut ars (ELIADE 1992b, 324). Nu este exclusă ideea utilizării acestor vase și la depozitarea apei, dar și în acest caz, ele erau în legătură cu ritualurile de fertilitate (MONAH 1997, 187), dacă ne gândim că printre lichidele folosite la libații în cadrul ceremoniilor sacre, un loc de frunte îl avea apa (MONAH 1997, 197).

O zeităate specifică comunităților de agricultori era *Marea Zeiță*, cu certe trăsături și de *Mare Mamă*, zeităate a vieții și a morții, ce avea cea mai mare parte din reprezentările plastice și picturale, ale cărei atribute erau legate de viața și moartea oamenilor, animalelor și a vegetației (MONAH 1997, 204).

Deși era răspândit obiceiul utilizării ca degresant a cariopselor în pasta obiectelor, ce îndeplineau funcții magice în cadrul ritualurilor agrare, în cazul vasului nostru degresantul lipsește, presupunându-se că lipsa degresantului din pastă era completată de introducerea în "pântecul" vasului a semințelor de cereale, iar redarea feminină, un arhetip al *Marii Zeițe*, avea ca importantă menire, sacralizarea și asigurarea fertilității conținutului respectiv (MONAH 1997, 206).

Importantă este și semnificația simbolurilor și desenelor de pe obiectele rituale, ori de pe cele uzuale, care arareori sunt abstracte, acestea punând în evidență legăturile cu natura prin studiul contextului și a asocierilor simbolice (GIMBUTAS 1989, 78). Astfel, la comunitățile de agricultori, redarea unui "pântec gravid" într-un context dat, echivala cu simbolul fertilității pământului *Mamei grânelor* și *Mamei gliei* (GIMBUTAS 1989, 79), tot așa cum decorul de pe obiecte avea menirea de a transmite semnificația simbolului redat pe respectivul obiect. În cazul vasului nostru, decorul poate fi asemuit unei combinații stilizate a mai multor semne, respectiv linii paralele și meandre, aceste semne fiind asociate zeiței regenerării. Acest lucru e foarte important, dacă ne gândim la conținutul din vas. Se spune că zeița ce avea în sarcină nașterea și moartea era asociată seminței, printre altele (GIMBUTAS 1989, 78).

Important este că imaginea pământului "gravid", a *Dăruitoarei de pâine* sau a *Mamei grânelor*, era relevantă de redarea unei femei gravide împodobită cu diferite semne: romburi, șerpi și două ori patru linii paralele (GIMBUTAS 1989, 103), ce se desfășurau pe sau de-a lungul obiectului respectiv. Aici putem aminti, din nou, decorul de pe vasul în discuție ce se desfășoară de-a lungul acestuia, sub forma unor linii paralele umplute cu mici liniuțe punctate care simbolizează diferite imagini.

Simbolurile preistorice ale fertilității erau considerate simboluri ale nemuririi, ce sugerau perpetuarea vieții și păstrarea forțelor vitale, permanent amenințate de moarte (GIMBUTAS 1989, 102).

Este evident că toate aceste ceremoniale erau în legătură și/sau necesitau și unele practici religioase. Sunt amintite câteva din practicile specifice comunităților de agricultori, însă cea care relevă cel mai bine, funcționalitatea vasului nostru și probabilitatea utilizării conținutului acestuia, ar fi măcinarea rituală a grânelor și coacerea pâinii sacre, apoi împărțirea în comun a hranei, între participanții la ritual (GIMBUTAS 1989, 115). Deci, am putea adopta ideea utilizării grâului din conținutul vasului nostru la această practică de coacere a pâinii rituale, a unei sau unor "pâini deosebite", care ar necesita folosirea unui lot mai special de semințe.

Din grâu amestecat cu alte substanțe, se mai obținea și *Koliva*, așa-numita *prăjitură a morților*, ce se împărțea cu ocazia banchetelor funerare ce aveau loc în memoria morților (ELIADE 1992b, 235). Poate de aceea cele mai importante sărbători agrare au ajuns să coincidă cu cultul morților (ELIADE 1992b, 324). Hipocrat spunea că duhurile celor morți fac să crească și să rodească semințele (ELIADE 1992b, 323).

Am putea admite că ar fi posibil ca vasul să fi fost utilizat în cadrul contextelor mai sus amintite. Nu putem ști niciodată cu certitudine - dată fiind *opacitatea* documentelor arheologice (ELIADE 1992a) - dacă aceste ipoteze sunt veridice. Există posibilitatea utilizării vasului și în alte contexte, însă noi, conform majorității analogiilor găsite, am mers pe firul ideii conform căreia, vasul ar fi avut o funcționalitate cultică.

*

* *

În concluzie, complexul L1/1996, pare să fi fost un spațiu cu destinație cultică, fapt dovedit - pe lângă prezența în cadrul lui a vasului-amforă cu capac - și de concentrarea, în această zonă, a trei idoli antropomorfi, a peste 20 de rășnițe, vase miniaturale, coarne de cerb și bour, alături de numeroasele vase de dimensiuni mijlocii și mari, majoritatea cu decor incizat, întregi sau întregibile, precum și a fragmentelor de vase pictate de tip Lumea Nouă.

De fapt, în urma analizei inventarului arheologic mai sus amintit din acest complex - considerat inițial ca fiind o locuință - ne punem întrebarea dacă nu cumva ne aflăm în fața unei amenajări speciale destinată păstrării, peste iarnă, a semințelor de cereale ce aparțineau comunității vinčiene de aici!

Lipsa sau raritatea unor materiale tipice locuințelor (fragmente de chirpic, fragmente de vatră, greutăți de război de țesut sau de plasă de pescuit, topoare, lame și așchii de silex sau obsidian, unelte din os și corn etc.) care să dovedească locuirea de zi cu zi a complexului de către o familie obișnuită, la care se adaugă prezența, în număr impresionant a rășnițelor și zdrobitoarelor, și, nu în ultimul rând, a vaselor de provizii de tip amforă ori oală (care depășesc, după cum aminteam, numeric cu mult vasele din ceramică fină - acestea, la rândul lor putând fi, probabil, capace ale altor amfore și/sau chiupuri - ne îndreptătesc să credem că avem de a face cu "moara" sau cu "hambarul" satului!

Chiar dacă această ipoteză de lucru ar putea fi (și este !) relativă, credem că aici se depozitau, ritual, semințele peste iarnă, în vase mari - cum este cazul vasului nostru antropomorf - cu capace cu sau fără reprezentări antropomorfe (**Marea Zeiță**, **Mama Glie** etc.) aplicate cu scopul de a proteja conținutul de "forțele malefice" (sau poate chiar, de ce nu, de rozătoare!), după cum, tot aici, se practica rășnitul ritual al grânelor, în prezența statuetelor antropomorfe și a bucraniilor de bovidee.

BEATRICE DAISA

Universitatea „1 Decembrie 1918”

Alba Iulia

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

BERCIU, BERCIU 194 = D. Berciu, I. Berciu, *Săpături și cercetări arheologice între anii 1944-1947*, în *Apulum*, III, 1949, 1-49.

PAUL, CIUTĂ 1997 = I. Paul, M. Ciută, *Săpăturile arheologice din situl de la Limba-Șesu Orzii. Campania 1996*, (raport preliminar), în *Cronica Cercetărilor Arheologice*, București, 1997, 2-3.

CHILDE 1967 = V.G. Childe, *De la preistorie la istorie*. București, 1967.

- DRAŞOVEAN 1981 = Fl. Draşovean, *Cultura Starčevo-Criş în bazinul Mureşului mijlociu*, în *Apulum*, XIX, 1981, 33-46.
- DRAŞOVEAN 1996 = Fl. Draşovean, *Cultura Vinča târzie (faza C) în Banat*, Timişoara, 1996.
- DUMITRESCU 1974 = Vl. Dumitrescu, *Arta preistorică în România*, Bucureşti, 1974.
- DUMITRESCU, VULPE 1988 = Vl. Dumitrescu, Al. Vulpe, *Dacia înainte de Dromihete*, Bucureşti, 1988.
- ELIADE 1991 = M. Eliade, *Istoria credinţelor şi ideilor religioase*, Bucureşti, 1991.
- ELIADE 1992a = M. Eliade, *Sacrul şi profanul*, Bucureşti, 1992.
- ELIADE 1992b = M. Eliade, *Tratat de istorie a religiilor*, Bucureşti, 1992.
- ELIADE 1994 = M. Eliade, *Imagini şi simboluri*, Bucureşti 1994.
- FRASER 1980 = J.G. Fraser, *Creanga de aur*, vol. V, Bucureşti, 1980.
- GIMBUTAS 1989 = M. Gimbutas, *Civilizaţie şi cultură*, Bucureşti, 1989.
- LAZAROVICI 1973 = Gh. Lazarovici, *Tipologia şi cronologia culturii Vinča în Banat*, în *Banatica*, II, 1973, 25-57.
- LAZAROVICI 1977 = Gh. Lazarovici, *Gornea-preistorie*, Caiete-Banatica, Reşiţa, 1977.
- LAZAROVICI 1979 = Gh. Lazarovici, *Neoliticul Banatului*, B.M.N., Cluj-Napoca, 1979.
- LAZAROVICI 1993 = Gh. Lazarovici, *Les Carpates Meridionales et la Transylvanie*, în *Atlas du Neolithique Européen*, Liege, I, 1993, 249-252.
- LAZAROVICI, BĂLĂNESCU 1979 = Gh. Lazarovici, D. Bălănescu, *Consideraţii privind tipologia şi evoluţia vaselor capac din cultura Vinča*, în *Banatica*, V, 1979, 17-25.
- LAZAROVICI şi colab. 1991 = Gh. Lazarovici, Z. Kalmar, S.A. Luca, *Cultura Vinča în România*, Timişoara, 1991.
- LUCA 1998 = S.A. Luca, *Liubcova-Orniţa, Monografie arheologică*, Târgovişte, 1998.
- MIHĂILESCU 1969 = V. Mihăilescu, *Geografia fizică a României*, Bucureşti, 1969.
- MONAH 1997 = D. Monah, *Plastica antropomorfă a culturii Cucuteni-Tripolie*, Piatra Neamţ, 1997.
- MORARIU şi colab. 1980 = T. Morariu, O. Bogdan, A. Maier, *Judeţul Alba*, în *Judeţele patriei*, Bucureşti, 1980.
- RepAlba* 1995 = *Repertoriul arheologic al judeţului Alba*, Bibliotheca Musei Apulensis, II, Alba Iulia, 1995.
- RADU, RESCH, GERMAN 1974 = O. Radu, E. Resch, C. German, *Plastica antropomorfă şi zoomorfă de cultură Turdaş-Vinča de la Parţa*, în *Tibiscus*, III, 1974, 65-69.
- ROŞU 1973 = Al. Roşu, *Geografia fizică a României*, Bucureşti, 1973.
- STROIA 1995 = M. Stroia, *Podişul Secaşelor*, Bucureşti, 1995.

CONTRIBUTION TO THE KNOWLEDGE OF THE SPIRITUAL LIFE OF NEOLITHIC COMMUNITIES. A CULT POT DISCOVERED AT LIMBA-ŞESU ORZII

SUMMARY

This article attempts to be a small contribution to the knowledge of the spiritual life of Neolithic communities belonging to Vinca culture, starting from a cult pot discovered at Limba, in the place named Şesu Orzii.

The conclusion is centered upon the idea that the pot, together with other objects discovered in that site belong to a place destined for worship ceremonials.

EXPLANATION OF FIGURES

Fig. 1. Location of Limba site.

Fig. 2. Profile of the cult pot and its decoration patterns.

Fig. 3. Diagram reconstruction of the whole pot